

ROZHOVORY

Doc. RNDr. Martin Hanus, Ph.D.

Martin Hanus působí na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je členem Výzkumného centra geografického a environmentálního vzdělávání a v rámci ČGS také Sekce geografického a environmentálního vzdělávání. Jeho vědecko-výzkumné zaměření v oblasti geografického vzdělávání je poměrně široké: primárním tématem jsou pro něj vzdělávací a kognitivní aspekty práce s mapou, dále se zajímá o geografické myšlení, „*powerful disciplinary knowledge*“ a výběr učiva, miskoncepce žáků a další témata z dané oblasti. Ve své pedagogické činnosti se věnuje přípravě budoucích učitelů geografie, a to jak v kurzech didaktiky geografie, tak také při vedení a supervizích pedagogických praxí či při výuce kurzu Moderní technologie ve výuce. Své četné mezinárodní aktivity zúročil v roce 2020, kdy se stal členem výkonného výboru Komise geografického vzdělávání, Mezinárodní geografické unie. V roce 2024 pak byl zvolen jedním ze dvou předsedů této komise.

V první řadě gratulace ke zvolení předsedou jedné z komisí IGU. A rovnou bych se zeptala, co se v IGU, resp. ve vaší komisi pro geografické vzdělávání řeší? A jestli něco z toho můžeme převzít či se tím u nás v Česku inspirovat.

Abych se přiznal, tak po těch prvních měsících ve funkci musím říct, že se trochu rozchází to, co jsem si myslel, že budeme dělat a to, co skutečně děláme. To je dáno mimořádností situace, která nastala v roce 2024, kdy došlo k poměrně velké personální obměně na více úrovních IGU. Byla zvolena nová prezidentka celé IGU, do toho byl zvolen nový výkonný výbor, *executive committee*, který spolupracuje s prezidentkou. A pokud jde o naši komisi geografického vzdělávání, která jako jedna z mála komisí má dva předsedy, tak v roce 2024 oběma skončilo funkční období. Bylo tedy nutné ustanovit nové vedení. Zároveň došlo k částečné obměně i lidí z řídícího výboru naší komise (*steering committee*). Takže nastala situace velké obměny, což může být s ohledem na kontinuitu práce vnímáno spíše negativně.

Na druhou stranu to přináší i pozitivní dopady, neboť s novými členy přišla nová krev, nová energie, nové nápady. Lze tedy počítat s větším zapojením lidí než u těch, kteří byli členy výboru posledních 8 let a kteří své vize už dokázali zhmotnit. V důsledku této personální obměny jsme první měsíce ve funkci předsedů věnovali formálně organizačním náležitostem. Zjistili jsme třeba, že není jasný systém nástupnictví v řídicím výboru, tak jsme museli vymyslet kritéria nástupnictví, postupy výběru a volby nových členů, nechat to schválit a tak dále. A teprve souběžně (v některých případech až poté) s těmito náležitostmi můžeme začít postupně naplňovat to, co jsme dali do programu na příští čtyři roky (komise je zvolená na období 2024–2028).

Zároveň, jak přichází nová energie z vyšších úrovní IGU, tak řešíme i kompatibilitu našich plánovaných kroků s tím, co plánuje IGU. Pokud bych měl být konkrétnější, tak se dá říct, že IGU plánuje větší participaci jednotlivých komisí na vedení, vyšší míru setkávání se, získali jsme příslib, že nám budou více naslouchat, usilují také o větší zapojení regionálních institucí. To je pro ČGS zajímavé, neboť IGU chce v Evropě více spolupracovat s EUGEO, kde je ČGS členem. Dále chce IGU více spolupracovat i s odborníky mimo geografii, plánuje vtáhnout negeografy na geografická setkávání a naopak prosazovat geografy na negeografické akce. A také se hodně diskutuje podpora zapojení geografů do různých regionálních či globálních akcí pro veřejnost, teď se třeba hodně diskutovalo *GeoNight*, která probíhá teď na začátku dubna.

Ano, pod hlavičkou ČGS a v návaznosti na tuto aktivitu organizují v posledních letech naši nejmladší, doktorandi a studenti z EGEA Noc geografie. Na letošní rok se to plánuje opět. Ale zpátky k tématu našeho rozhovoru, už tam padla nějaká konkrétnější vize týkající se vzdělávání?

Na úrovni IGU se identifikovala tři významná témata, se kterými se musí komunita popasovat. Je to umělá inteligence, koncept trvale udržitelného života a třetí je *open science*, otevřený přístup k vědeckému poznání, publikování. A napříč těmito klíčovými oblastmi prochází vzdělávání. Ukazuje se, že kromě toho, že je zde komise pro geografické vzdělávání a samostatná komise pro mezinárodní olympiádu, tak i jednotlivé komise tematicky zaměřené na jiné oblasti geografie

se začínají intenzivněji zajímat o to, jak se jejich téma propisuje do výuky. V tomto je nasnadě možnost spolupráce mezi komisemi. Například předsedkyně komise ekonomické geografie nás již kontaktovala s nabídkou konkrétní spolupráce.

Rychlejší rozvoj spolupráce zatím brzdí zmiňovaná významná personální obměna naší komise. Ale věřím, že se nám již podařilo vše ustálit a budeme moci začít naplňovat své vize. Jednou z našich hlavních vizí je, že bychom chtěli vtáhnout širší komunitu do aktivit naší komise, neboť dosud byla většina aktivit soustředěna v rukách řídicího výboru. Pro podporu širší participace komunity připravujeme ustavení takzvaných *Special Interest Groups (SIG)*, které by sdružovaly odborníky na různé oblasti geografického vzdělávání. Na přelomu května a června chceme spustit registraci do první vlny těchto odborných skupin, jejichž zaměření vybíráme z následujících oblastí: umělá inteligence ve vzdělávání, GIS a geotechnologie, univerzitní příprava učitelů geografie, inovativní strategie ve vzdělávání nebo propojení geografického vzdělávání se vzdáváním v ostatních oborech. V běhu již je SIG na podporu začínajících výzkumníků. Přes tato témata chceme aktivizovat odborníky, zasíťovat je a ideálně směřovat jejich aktivity ke konkrétním výstupům: ať již v podobě speciálního čísla odborného časopisu, monografie, případně tematických sekcí na konferenci. Tím se dostáváme i k dalším aktivitám. Řešíme nadcházející konference v oblasti geografického vzdělávání, v říjnu bude konference v Jižní Africe, či podporu začínajících výzkumníků. Řešíme i diseminaci výsledků a publikační výstupy, zejména tematickou řadu v nakladatelství *Springer*, fungování hlavního časopisu naší komise *International research in geographical and environmental education*. A mnoho dalšího.

Můžeme se zamyslet nad tím, co z toho plyne pro českou didaktiku geografie?

Na základě mé zkušenosti z předchozího členství v řídicím výboru i z těch několika měsíců ve funkci předsedy se domnívám, že čeští didaktici geografie se nemají za co stydět. Česká didaktika je v mnoha ohledech na světové úrovni. Když někde prezentujeme nebo popisujeme stav geografického vzdělávání u nás v Česku, tak mnozí kolegové ze zahraničí říkají, jak je to skvělé a že si toho máme vážit a držet si to. Rád bych, aby se toto vnímání rozšířilo do celé naší komunity. Myslím, že i moje aktuální pozice v komisi naznačuje, že je tady možnost větší aktivizace českých didaktiků a jejich většího zapojení do mezinárodních/globálních aktivit. Rozhodování v rámci komise geografického vzdělávání již nemusí být jenom o didakticích z Německa, z Anglie, ze severských zemí, z Nizozemska, Singapuru, Jižní Koreje nebo USA. Ale i my ze střední, resp. pro mnohé z východní Evropy, máme co nabídnout.

Ještě se vrátím k tomu, jak jsi mluvil o pracovních odborných skupinách v rámci vaší komise, protože mohu potvrdit to, co jsi říkal. Mám osobní zkušenost z jedné mezinárodní organizace, která se specializuje na cestovní ruch, kde se velmi osvědčilo propojování

výzkumníků zaměřujících se na dané téma z různých úhlů pohledu. Ti lidé jsou si pak bližší, tematicky se sdružují. Přispívají k tomu i konference nebo tematicky užší, třeba i online, specializované meetingy.

My také pořádáme podobná setkání, První bylo pro začínající výzkumníky, bylo to cíleno na doktorandy a postdoky. Ukazuje se, že je zde již poměrně početná komunita začínajících výzkumníků i zkušených kolegů ochotných sdílet své zkušenosti. Dokonce jsme k tomu tématu měli v loňském roce symposium v Irsku. Bylo koncipované jako kolaborativní výzkum a psaní odborných článků (tzv. *writing retreat*), ze kterých nyní vzniká speciální číslo v časopisu IRGEE. V rámci této aktivity se sešla vhodná kombinace zkušených výzkumníků s těmi začínajícími. A vznikly z toho mimořádně zajímavé výstupky, pět článků, ale hlavně tato aktivita přinesla velkou mezinárodní zkušenost začínajícím kolegům.

Nedávno byl sepsán a schválen revidovaný Rámcový vzdělávací program pro předškolní a základní vzdělávání. Tam geografie získala svou vlastní vzdělávací oblast. Jak bys zhodnotil současnou pozici školní geografie a jaký je aktuální stav v oblasti vzdělávání geografie v Česku?

V tuhle chvíli je to složité hodnotit, protože řada věcí je stále ještě v běhu. Je pravda, že Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání byl schválen a měl by vejít v platnost. A pokud bychom měli hodnotit pouze samotný výsledek v aktuální verzi, tak si myslím, že se nám podařilo dosáhnout významného úspěchu. Fakt, že geografie je samostatnou vzdělávací oblastí, vnímám jako posílení školní geografie, mimo jiné proto, že již nebude roztržena mezi přírodovědné a společenskovedné obory, a bude moci plnit roli jednodílné komplexní disciplíny, resp. školního předmětu. V tomto ohledu vnímám současný statut geografie jako posílení. I přes to, že celý proces revizí byl složitý, nepřehledný, s velmi častými slepými uličkami (a to zejména na straně konkrétního zadání revizí), tak myslím, že pracovní skupina odvedla skvělou práci. Skutečně se podařilo obsah našeho předmětu inovovat. Jednak se formálně ze zeměpisu přejmenoval na geografii, jednak se podařilo vetknout do jeho štítu, že hlavním vzdělávacím cílem je rozvoj geografického myšlení a zodpovědného jednání v prostoru. V revidovaném kurikulu je velmi znatelný zvýšený důraz na využívání geotechnologií, ať už těch jednodušších pro mladší žáky, tak potom i těch komplexnějších pro deváťáky, z nichž mnozí s jejich využíváním mohou pokračovat na střední škole. A jako velký posun vnímám i to, že se podařilo více propojit přírodní a společenskou složku geografie. Dříve byly tyto oblasti poměrně striktně oddělené, nyní došlo k jejich větší integraci, což může být jenom k lepšímu. A posun vnímám i v oblasti regionální geografie, kde se podařilo do kurikula zanešit prvky nové regionální geografie. Na úrovni rámcových vzdělávacích programů si tak myslím, že můžeme být spokojeni. Proces revize se podařilo plnohodnotně využít, ať už pro posílení pozice geografie, tak i pro inovaci, resp. pro zkvalitnění geografického kurikula. Nicméně

v této době probíhají další procesy, zejména v oblasti modelových školních vzdělávacích programů, které na RVP navazují. Tam už naše situace tak optimistická není. Ukazuje se, že může dojít k výraznému snížení hodinové dotace geografie na druhém stupni základních škol a k další významné redukci obsahu. Musím zmínit, že i v tomto ohledu kolegové bojovali a ještě bojují velice tvrdě, ale zatím se to zdá být nepříliš úspěšné směrem k Národnímu pedagogickému institutu, případně k MŠMT. Bohužel.

Tak to je asi vlastně odpověď na další otázku, jak vidíš současnou pozici výuky geografie na základních a středních školách? Už víme, že se teď bojuje o budoucnost.

Myslím si, že výuka geografie na školách je velice rozmanitá. Výuka zeměpisu, nově tedy geografie, se škola od školy a učitel od učitele poměrně výrazně liší. Na školách můžeme narazit na spoustu inovativních aktivit, progresivních učitelů, dokonce i celých progresivních škol, které se orientují v novějších trendech, neustále inovují svůj způsob vzdělávání. Na druhou stranu člověk může narazit i na velmi tradiční pojetí výuky, tady bych řekl přímo zeměpisu, ve smyslu popisu míst, a faktograficky a encyklopedicky založené výuky spadající spíše do 90. let 20. století, případně do dob ještě starších. Je pravda, že je nemalá část škol či učitelů, které už minulá revize kurikula z roku 2005 výrazněji nezasáhla a učí pořád stejně. Lze tedy očekávat, že stejné to bude i se současnou revizí. Na druhou stranu jsem optimista v tom, alespoň jak se to zdá v mé uzavřené bublině učitelů, s nimiž pravidelně pracuji, že řada učitelů o výuce přemýšlí inovativně, hledají nové impulzy a chtějí se profesně posouvat dále. A to je hezké. Shrnu-li to: situace se mění, mění se pomalu, ale budme rádi za to, že se posouvá.

Kdy ty ses rozhodl pro studium geografie? Máš někoho, kdo tě inspiroval?

Já myslím, že ta odpověď pro mnohé z nás je totožná. To rozhodnutí přišlo někdy na škole, muselo to být na víceletém gymnáziu, kdy mě zeměpis bavil ještě spolu s dějepisem. Tehdy se k nám na maloměsto do Litomyšle úplně nedostala informace, že se na vysoké škole dá studovat i neučitelské varianta geografie. Takže jsem intuitivně zamířil na učitelství dějepis–zeměpis. A to mě pak vrhlo postupně i do spárů didaktiky, které se věnuji dodnes. Když o tom teď zpětně přemýšlím, tak je vlastně absurdní, že mě ke geografii nasměřoval středoškolský zeměpis v pojetí, které dneska pohledem moderní optiky kritizují a odmítám.

A baví tě ještě dneska geografie? Přináší ti radost?

Já myslím, že v průběhu roku máme každý svou profesní krizi, kdy je toho na nás příliš, resp. více, než bychom chtěli. Ale většinou se nám podaří takové obtížné období zvládnout. A člověka to pak zase baví. Čili asi bych řekl, že mě celkově pořád ještě geografie baví a doufám, že mě bude bavit i nadále. Ale možná bych si troufl svůj zájem zúžit a říci, že mě baví didaktika geografie. Protože to je to

hlavní, co dělám. Ale stále mě to baví, stále mě to v mnohých fázích roku naplňuje. A hlavně to, co dělám, mi přijde smysluplné. Ta smysluplnost přispívá i k tomu mému vnitřnímu uspokojení.

A setkali se už tvoji synové s geografii?

Setkali, ve škole samozřejmě. Můj nejstarší syn je teď na stejném gymnáziu, které jsem absolvoval já. A bohužel se setkává se stejnou školní geografii, kterou jsem absolvoval já. Což z pohledu didaktika není úplně povzbuzující. Jinak věřím, že mým dětem se geografie postupně dostává pod kůži spíše skrytě, tedy když spolu travíme čas někde v přírodě nebo cestováním.

Kde vlastně čerpáš inspiraci a jak odpočíváš?

Jsem přesvědčen, že z každé té profesní aktivity se lze inspirovat, ať už v pozitivním či v negativním slova smyslu. Ze všeho si můžeme něco odnést. Když zůstanu u těch pozitivních inspirací, tak se primárně inspiroji u kolegů, ať již z našeho pracoviště nebo z jiných pracovišť. Velkou inspirací jsou zahraniční kolegové, mimo jiné z mých „sítí“ na úrovni Komise geografického vzdělávání, IGU. Setkání s mnohými z nich nám (nejen mě, ale i ostatním kolegům) vždy vlije energii do žil. A samozřejmě inspirací jsou i naši studenti, protože přicházejí mnohdy se zajímavými nápady. Při výuce kurzu Moderní technologie ve výuce studentům s oblibou říkám, že očekávám, že se v tom kurzu hodně naučím i já od nich, nejenom oni ode mě a dalších lektorů. Shrnu-li to, tak se snažím čerpat inspiraci všude, kde mohu. Zdrojem energie v té životní fázi, ve které se nacházím, je pro mě rodina, která někdy energii dodává, někdy bere, jak už to bývá. Volný čas nejraději trávím s rodinou, ideálně odstrižen od pracovního shonu. Rád relaxuji v přírodě či při sportu různého druhu. Pro mě jsou ideální kolektivní sporty a hry. Mám rád i individuální sporty, ale lepší jsou sporty kolektivní, kde člověk zažije i nějakou legraci.

A máš vysloveně nějakého koníčka?

Koníčka mám asi v tom sportu. Rád si jdu zahrát volejbal, badminton či další pohybové aktivity, při kterých si člověk vyčistí hlavu. Jako že bych sbíral motýly nebo lepil modely, tak to úplně ne.

Jak se ti pracuje s dnešními studenty? Už jsi vlastně říkal, že se inspirováte navzájem.

Já si myslím, že musíme přijmout, že se v současnosti generace mění velmi rychle. A zatímco dříve jsme se mohli spoléhat, že 10, 15, 20 let přicházeli v podstatě stejní studenti a až se změnou generací docházelo k větším změnám, tak dneska se studenti a jejich potřeby, přístup ke vzdělávání i zájmy mění třeba každých 5 let, možná i 2 roky.

A pokud přijmeme to, že z roku na rok přichází jiná skupina studentů, tak bychom k nim měli pak i tak přistupovat. Mně se se studenty pracuje dobře, vždycky

se na to těším. Samozřejmě někdy si s někým člověk rozumí lépe a s někým si třeba tolik nesesedne nebo je potřeba řešit nějaké situace, které nejsou úplně standardní. Já učím v didaktických předmětech, ve kterých společně s kolegy primárně usilujeme o to, abychom změnili uvažování studentů o tom jak učit, co učit, proč to učit atp. Není to tedy úplně tak, že bychom rozsáhlejší úseky našich kurzů dlouze přednášeli. Využíváme spíše aktivizačních metod, abychom studenty prakticky navedli na proměnu / odlišné pojetí jejich budoucí výuky. Myslím proměnu té výuky, kterou zažili ještě před pár lety, když mnozí prošli již zmiňovanou tradiční výukou. Tam je za mě klíčové, aby si lektor vždy ohlídal tvůrčí a relativně bezpečnou atmosféru kurzu. Samozřejmě je třeba s žáky neustále a vhodným způsobem komunikovat, protože jinak se uzavrou a ke změně uvažování pak spíše nedojde. Myslím, že i v tomto ohledu se nám s kolegy daří. Není to samozřejmě vždycky u 100 % studentů. Ale jak už jsem říkal v jedné dřívější odpovědi, baví mě to a nezřídka mě naši studenti inspirují a profesně rozvíjejí. Ať už svými názory v diskuzi, svými přístupy k budoucí výuce, anebo svým tvůrčím přístupem ke zpracování zápočtových úkolů.

Jaké je tvoje nejoblíbenější téma když pracuješ se studenty? Máš nějaké téma, na které se vždycky těšíš?

Těším se na všechna. Ono se to člověku proměňuje a vždycky v něm nějaké téma rezonuje. Já jsem se před pár lety studentů ptal, že kdyby věděli, že je bude Hanus zkoušet u státnic, tak na co by si dali větší pozor. A oni říkali, to jsou mapové dovednosti a práce s mapou. Já jsem říkal fajn, dobrý odhad. Tenkrát to ve mně hodně rezonovalo, ale v dalších letech jsme se v našich výzkumech posunuli dál. Již poměrně dlouhou dobu vnímáme mapu jako nástroj geografického myšlení, proto ve mně nyní výrazně rezonuje problematika geografického myšlení. V důsledku mě teď baví učit budoucí učitele různé strategie rozvoje geografického myšlení. Myslím si, že už jim to kolikrát musí lézt krkem, když neustále opakuji principy, jak rozvíjet geografické myšlení. Ale principy jsou klíčové pro to, aby je pak mohli aplikovat na libovolnou situaci, na libovolné téma, na libovolnou třídu. Takže na to se vždy moc těším. Někteří studenti to vnímají, jako že si pouze hrajeme, přitom mně to přijde jako dost komplexní a kognitivně náročné učení směřující k hlubokému porozumění. Je pravda, že po výuce kolikrát studenti sedí a říkají, jak je to náročné na přemýšlení, že jsou z toho unavení. Zejména, když učíme v tříhodinových blocích.

Když jsem se s odstupem několika let zeptal znova studentů, na co by se připravili ke státnicím, když bych je zkoušel já, tak už neuváděli spojení mapové dovednosti a Hanus, ale řekli geografické myšlení a Hanus. Uvidíme, co řeknou třeba za 5 let, jestli to bude stejné, nebo to bude nějaké nové téma v didaktice. I na to se těším.

*Martine, moc děkuju za tvoje názory a za celý rozhovor.
Ptala se Dana Fialová*